

АКО КРИМИНАЛНИТЕ РОМАНИ БЯХА РЕАЛНИ НАКАЗАТЕЛНИ КАЗУСИ

Ина Лозанова¹

Резюме: Настоящата статия има за цел да разгледа хипотетично някои правни пропуски в избрани, любими на читателите криминални романи. Материалът се позовава на общи за правните държави принципи на правото и би бил полезен за студенти от юриди-

чески и други специалности. Представените казуси в литературни творби са анализирани от гледна точка на действащото българско наказателно право и Наказателно-процесуалния кодекс.

Ключови думи: наказателни казуси, наказателен процес, разследване

I. Увод

Криминалната литература претърпява бързо развитие след средата на XIX век. Започвайки от детективските романи на Едгар Алън По и стигайки до съвременни трилъри като „Мълчанието на агнетата“², в които фокусът вече е изместен от самото разкриване на престъпление в посока психология на действащите лица, общото за този жанр си остава представянето, по един или друг начин, на наказателни казуси. Доколко реалистично е описано развитието на тези казуси, зависи от желанието на авторите и задълбочеността на извършената от тях проверка. Анализирайки през призмата на българското законодателство някои популярни сюжети на криминални романи, можем да забележим юридически пропуски и неточности.

II. Изложение

1. Давностни срокове, съдебни грешки и ще дойде ли възмездието?

Да започнем с един криминален роман на Агата Кристи – „Възмездието“³. Накратко, сюжетът е за извършено тежко престъпление, което би било квалифицирано по чл. 116, ал. 1, т. 6 от българския НК. Убийството на жертвата е извършено по особено жесток начин – чрез удушване. Тялото е открито в гориста местност половин година след криминалното

¹ Преподавател по английски език за юристи, департамент „Право“ на Нов български университет, ел. поща: il@itiniti.bg.

² Харис, Т. (2001). *Мълчанието на агнетата*. София: Колибри.

³ Кристи, А. (2015). *Възмездието*. София: Ера.

деяние, в труден за разпознаване вид и след идентифициране на самоличността към наказателна отговорност е привлечен приятелят на жертвата, младеж с криминално минало. Мотив липсва или не е посочен. Приятелят на жертвата няма алиби за деня, в който момичето е обявено от близките си за изчезнало. Според свидетелски показания близо до мястото, където е намерено тялото в деня на изчезването на момичето, е забелязан лек автомобил, подобен на този, който притежава обвиняемият. Приятелят е осъден на доживотна присъда за предумишлено убийство.

На първо място следва да се вземе предвид, че тялото е намерено сред природата след 6 месеца и е обезобразено. След такъв дълъг период от време и влияние на околната среда съдебномедицинската експертиза не би могла да определи с точност кога е настъпила смъртта и следователно липсата на алиби на приятеля не е релевантна. Предходните му криминални регистрации са от значение единствено като отегчаващи вината обстоятелства, но само ако се докаже вината му. Свидетелски показания, че един автомобил прилича на друг автомобил, без идентифициране на регистрационен номер, няма да бъдат кредитирани от съда. В книгата имаме пример за осъдителна присъда само въз основа на малко на брой косвени доказателства, което с оглед на съвременната съдебна практика не би следвало да се случи. Най-вероятното развитие, предвид оскъдните доказателства, би било разследване срещу неизвестен извършител.

В романа повече от 10 години след влизането в сила на ефективната присъда бащата на осъдения има съмнения, че синът му е невинен, и чрез своите адвокати наема любителя детектив Мис Марпъл да разследва случая. Ако казусът се разглеждаше по българското законодателство, бихме могли да се натъкнем на проблема с погасителната давност по реда на чл. 80 от НК във връзка с евентуалното реално установяване на извършителя.

В случая са изминали между 10 и 12 години от влизането в сила на присъдата, която е потвърдена на повече от една инстанция, и не са изминали 20 години от деянието. Какви доказателства биха могли да бъдат представени за възобновяване на производството и реабилитация на осъдения вследствие на съдебна грешка? Мис Марпъл стига до заключението, че убийствата са на две момичета⁴, че погрешно е идентифицирана жертвата и че в частен имот се намират тленните останки на едно от двете момичета. Нейните разсъждения подплашват истинския извършител и тя отново извършва престъпления, за да прикрие следите си. В реалността едва ли би се стигнало до такова развитие поради чисто техническите затруднения да се произнесе съдът единствено на предположения за издаване на заповед за обиск на частен имот и за эксхумация. За да се възобнови разследването, е необходимо длъжностно лице да установи грешка (волна или неволна) в процеса на разследването. В разглеждания случай е необходимо да се разкрият обстоятелства или доказателства, които не са били известни на съда, постановил присъдата, и имат съществено значение за делото⁵.

2. Кой точно е съставът на престъплението?

В действителност доказването на авторството на престъпление е дълъг и сложен процес. Ако в хода на разследването не се съберат доказателства, които безспорно да могат да докажат вина, делото е с предопределен изход, защото доказателствената тежест е върху обвинението, обвиненият не следва да доказва, че е невинен. Да разгледаме казуса, пред-

⁴ Което би довело до изменение по отношение на давността за изключване на наказателно преследване, а именно 35 години от деянието съгласно българското законодателство.

⁵ Алинея 1, чл. 422 от НПК.

ставен в криминалния бестселър „Не казвай сбогом“⁶. В романа на Джилиан Флин желаещата отмъщение жена решава да инсценира смъртта си, за да бъде обвинен неверният ѝ съпруг. Труп няма, няма и как да има, защото тя е жива и се укрива под фалшива самоличност. Доказателствата сочат, че в дома им е извършено тежко престъпление, но всеки прокурор би срещнал трудности да установи обхвата на престъплението при наличие единствено на косвени доказателства, липса на алиби на заподозрения и наподобяващ бухалка предмет, по който има кръв от предполагаемата жертва. На пръв поглед възможни състави са телесна повреда, отвлечане и убийство или и трите. Ако в обвинителния акт не е точно определен съставът на престъплението, съдът ще прекрати делото или ще го върне на прокуратурата за прецизиране.

Съществува ли възможност да бъде предявено обвинение за убийство при липсата на труп? Това би било възможно, ако обвинението разполага с доказателства за извършено убийство. Преки доказателства примерно биха могли да са събрани със специални разузнавателни средства. Ако съществува запис със СРС, в който участниците обсъждат заговор за извършване на убийство или прикриване на следите след престъплението, или по друг начин от разговора им е видно, че единият от тях или всички участници са извършителите, то това би било пряко доказателство. Друга възможност е ако има очевидец на престъплението, който ясно е видял лицата, може да ги разпознае, местопрестъплението е било достатъчно осветено и свидетелят е бил в състояние да възприеме правилно какво се случва. Неговите показания също биха били преки доказателства.

В българското законодателство няма дефиниран срок, в рамките на който да трябва да се проведе разследване. Съгласно чл. 234 от НПК срокът от деня на образуване на досъдебното производство е двумесечен, но в практиката често бива удължаван с разрешение на административния ръководител на съответната прокуратура. Ако казусът се разглеждаше в България, по всяка вероятност обвинението не би избързало да внесе обвинителен акт, докато не събере и преки доказателства. Според тълкувателната практика на българския ВКС една осъдителна присъда може да почива само на косвени доказателства, но трябва да са изпълнени кумулативно 3 условия:

- да са налице множество косвени доказателства;
- тази система от косвени доказателства да изгражда стройна логическа верига;
- от самите косвени доказателства да може да се направи един-единствен извод (например, че конкретно физическо лице е извършило конкретно престъпление).

Ако може да се направи и някакъв друг конкуриращ се извод, ще последва оправдателна присъда.

Да обърнем внимание на мотива в конкретния казус. Съпругът няма финансов или друг мотив да убие съпругата си. Семейството е с ограничени финанси и той няма какво да наследи. Фактът, че мъжът има извънбрачна връзка, също не е мотив сам по себе си, за да извърши тежко престъпление. Логичният мотив е в обратна посока – от страна на съпругата, която би могла да търси отмъщение. От тази гледна точка разследването би следвало да не се съсредоточава само върху версията за убийство или отвлечане, а при липса на труп и едностранни улики да изследва хипотезата и за друго криминално деяние – набедяване. Набедяването е престъпление срещу правосъдието и е регламентирано в Наказателния кодекс в чл. 286. По отношение на съпругата няма действително извършено престъпление. Но завършен състав на престъплението „набедяване“ имаме и когато на дадено лице се приписва авторството и на несъществуващо престъпление и в резултат на това стане обвиняемо. Ули-

⁶ Флин, Д. (2014). *Не казвай сбогом*. София: Ера.

ките, които са оставени, за да бъдат открити от следователите, не представят вярно действителността и целят единствено привличането на съпруга към наказателна отговорност.

1. Неправомерно събрани доказателства и престъпни действия на длъжностни лица

Законните поводи за започване на едно разследване са изброени в чл. 208 от НПК. В практиката най-често етапите на неговото развитие са следните:

- сигнал от заинтересована страна или самосезиране;
- предварителна проверка;
- образуване на досъдебно производство;
- обвинителен акт.

Когато има заподозрян, той обикновено бива разпитан по време на досъдебното производство в качеството му на свидетел, за да не може да откаже да даде показания.

В обвинителния акт следва да се опишат всички налични към момента доказателства заедно с придружаващата ги документация, която да удостоверява, че са събрани по надлежния ред. Подходът към събирането на доказателства в литературата често пренебрегва законовите изисквания. И ако протагонистът – детектив Елъри Куин⁷, неправомерно влиза в чужда хотелска стая да издирва доказателства за извършено от обитателя ѝ престъпление, то в съдебната практика всяко доказателство, което не е събрано по надлежния ред, не следва да бъде кредитирано от съда. Допустимостта на доказателствените средства в едно наказателно производство пряко зависи от това дали са правомерно събрани и този принцип е залегнал в практиката на всички правови държави, независимо колко убедителни могат да бъдат по отношение на доказване на вината въпросните недопустими доказателствени средства. В едно наказателно производство защитата се стреми да изтъкне всякакви възможни процедурни грешки при събиране на доказателствата, за да ги дискредитира.

Съгласно чл. 105, ал. 2 от НПК „не се допускат доказателствени средства, които не са събрани или изготвени при условията и по реда“, предвидени в НПК. Отделно, когато държавен орган извърши неправомерен обиск, потърпевшите могат да предявят иск както срещу конкретните лица, извършили незаконния обиск, така и срещу държавата. Дори потърпевшият да не потърси правата си, на длъжностните лица може да им бъде потърсена наказателна или дисциплинарна отговорност.

В романа Елъри Куин претърсва жилище, докато баща му, полицейски инспектор, ръководещ разследване на убийство, подsigурява обитателите на жилището да са извън него. В случая не може да се говори за незаконен обиск⁸, а за престъпление от общ характер при съучастие на две лица, едното от които длъжностно. Действията на любителя детектив, прокрадващ се посред нощ в чужда хотелска стая в стремежа си да намери улики, са не само безсмислени от правна гледна точка, защото, каквото и да намери, не би могло да бъде използвано в наказателно производство, но постъпката му може да доведе до такова срещу него самия по реда на чл. 170 от НК. Хотелската стая в случая се разглежда като жилище, обитавано от наемател за периода на наемането ѝ. Следователно всяко претърсване на хотелска стая без заповед за обиск, още повече от частно лице, е престъпление против правата на гражданите⁹.

⁷ Queen, E. (1934). *The Chinese Orange Mystery*. Penguin Books.

⁸ Претърсване без заповед за обиск може да се извърши в неотложни случаи по чл. 161 от НПК. Обиск на лице без заповед за обиск е възможен единствено по чл. 164 от НПК. Всеки друг обиск без заповед се дефинира като незаконен.

⁹ Глава III от НК.

Авторът Алистър Маклейн стига още по-далече в своите творби. Неговият емблематичен майор Шерман¹⁰ от „Интерпол“ в борбата си с наркоразпространението изземва ролята на съда и значително съкращава процеса по раздаване на правосъдие. Тук едва ли и читатели без юридическо образование биха се объркали, че не извършва поредица от престъпления, причинявайки средни и тежки телесни повреди, както и смърт на предполагаеми престъпници. За целите на статията ще отбележим, че при едно реално разследване срещу организирани престъпни групи майор Шерман няма да получи медал, а ако бъде привлечен към наказателна отговорност, което е логичното развитие, с голяма вероятност би бил съден от военен съд¹¹.

2. Вменяем ли е извършителят?

Независимо дали са реални казуси, или плод на въображение, при тежки престъпления срещу личността възниква въпросът до каква степен извършителят е разбирал свойството и значението на постъпките си и е могъл да ръководи действията си, съответно годен ли е да носи наказателна отговорност¹².

В бестселъра на Тим О'Брайън "In the Lake of the Woods"¹³ са представени различни хипотези за изчезването и съответно смъртта на съпругата на политик, който по всяка вероятност има психично заболяване, което не е медицински документирано. Политикът няма спомен какво се е случило и дали той е залял с вряла вода спящата си жена, предизвиквайки смъртта ѝ. Тук мотив изцяло липсва, предполагаемият извършител изпада в състояние, в които извършва деструктивни действия, за които после няма обяснение. В романа се правят препратки към войната във Виетнам, в която главният герой е участвал и е извършвал с изключителна жестокост военнопредстъпления спрямо цивилни. Лицето има смущения в паметта, при които, изглежда, са заличени спомени за престъпления и не се знае дали не са заменени от конфабулации. Демонстрираните признаци на душевна болест биха дали основание на защитата да поиска назначаване на съдебномедицинска психиатрична експертиза и изходът на делото би зависил до голяма степен от заключението на вещите лица. С тях би се установило дали извършителят е бил вменяем към момента на деянието, както и непосредствено след това при заличаване на следите на местопредстъплението. Дори да бъде представена епикриза с установено психично заболяване, това само по себе си не би го направило негоден да носи наказателна отговорност.

III. Заключение

В заключение, не могат да не бъдат споменати и двама съвременни автори на криминални романи, които са с юридическо образование – Лий Чайлд и Джон Гришам. И докато протагонистът на Лий Чайлд – Джек Ричър, бивш военен полицаи, не смята за необходимо да спазва законите и споделя някои характеристики на майор Шерман, то Гришам е известен с точната правна обосновка на своите творби, които могат да послужат за запозна-

¹⁰ MacLean, A. (1969). *Puppet on a Chain*. London: HarperCollins.

¹¹ В зависимост от действащото национално законодателство, което би определило дали е подсъден на военен или граждански съд. В България до 2008 г. наказателни дела срещу служители на МВР и ДАНС са подсъдни на военните съдилища, към настоящия момент такива дела са подсъдни на гражданските съдилища.

¹² Приемаме, че извършителят е пълнолетен, тъй като наказателна отговорност може да се носи от непълнолетни лица при определени хипотези.

¹³ O'Brien, T. (1995). *In the Lake of the Woods*. Mariner Books.

ване на студенти по право с американската правна система. Интерес за бъдещо изследване би представлявало да се направи сравнителен анализ как биха се развили измислените от Гришам казуси, ако се бяха случили в България.

Цитирана литература

- Кристи, А. (2015). *Възмездие*. София: Ера.
- Флин, Д. (2014). *Не казвай с богом*. София: Ера.
- Харис, Т. (2001). *Мълчанието на агнетата*. София: Колибри.
- MacLean, A. (1969). *Puppet on a Chain*. London: HarperCollins.
- O'Brien, T. (1995). *In the Lake of the Woods*. Mariner Books.
- Queen, E. (1934). *The Chinese Orange Mystery*. Penguin Books.

IF CRIME NOVELS WERE ACTUAL CRIMINAL CASES

Ina Lozanova¹⁴

Abstract: The current article aims to present a hypothetical review of some legal omissions in selected, reader-favorite crime novels. The material is based on legal principles which are common to states governed by the rule of law, and it would be useful to students of law and other academ-

ic courses. The presented cases in works of fiction have been analyzed from the standpoint of the acting Bulgarian penal law and Criminal Procedure Code.

Keywords: Criminal Cases, Investigation, Penal Procedure

---

¹⁴ Lecturer in Legal English in the Law Department of New Bulgarian University, e-mail: il@itiniti.bg.